

ФІНАНСОВА СКЛАДОВА ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ

Національний науковий центр "Інститут аграрної економіки"

Анотація: Досліджено фінансову складову підтримки агросектору України через узагальнення концепції та стратегії аграрного розвитку у взаємозв'язку з напрямом та структурою програм бюджетного фінансування і запропоновано підходи до підвищення ефективності процесів державного регулювання.

Ключові слова: державне регулювання, бюджетне фінансування, агросектор, сталий розвиток

FINANCIAL COMPONENT OF STATE REGULATION OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL SECTOR

Abstract: The article examines the state of the financial component of state support to the agricultural sector of Ukraine through measures of budget financing programs and offers approaches to increase the efficiency of program formation and use of funds in accordance with socio-economic development strategies of Ukraine

Keywords: state regulation, budget financing, agricultural sector, sustainable development

Державна фінансова підтримка сталого розвитку сільського господарства та сільських територій визначається нормами Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України» від 24 червня 2004 року № 1877-IV, у якому визначено основи державної політики у бюджетній, кредитній, цінovій, регуляторній та інших сферах державного управління щодо стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції та розвитку аграрного ринку, забезпечення продовольчої безпеки населення. Вона поділяється на види: податкові пільги (застосування спрощеного режиму оподаткування); державне фінансове регулювання (нормативне, цінове, ринкове, митне); бюджетна підтримка (виплати з бюджету у вигляді субсидій та дотацій); кредитування; страхування, інші види фінансової підтримки. За деякими позиціями ці види державної підтримки взаємодоповнюють та обслуговують пріоритетний напрям аграрної економіки множиною заходів. Дослідження особливостей фінансової складової державної підтримки агросектору здійснюють вчені: М. Дем'яненко [1], Ю. Лупенко [5], Л. Тулуш [5; 6] (ННЦ ІАЕ); Н. Коваль, Я. Іщенко [4] та ін.

Визначення пріоритетів у бюджетній, кредитній, страховій, податковій та інших фінансових сферах обслуговування аграрного сектору здійснюється також національними програмами – Стратегічними напрямками розвитку сільського господарства України на період до 2020 року (Стратегія-2020) [5]; Концепцією Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2022 року (Концепція-2022) [2] та Національною економічною стратегією до 2030 року (Стратегія-2030) [3]. Узагальнення фінансової складової документів приведено у табл. 1.

1. Узагальнення фінансової складової державного регулювання у стратегії аграрного розвитку

Стратегія-2020	Концепція-2022	Стратегія-2030
передбачається: збільшення витратів Державного бюджету України на соціально-економічний розвиток сільських територій (не менше 1 % ВВП); здійснення прямих бюджетних виплат товаровиробникам у порядку взятим зобов'язанням перед СОТ; використання низки фінансових важелів: забезпечення довгострокової підтримки розвитку тваринницької продукції; встановлення дотацій за приріст поголів'я корів; забезпечення підтримки виробників молока; часткова компенсація вартості	передбачається: розроблення заходів з удосконалення системи оподаткування, запровадження нових інструментів державної підтримки на принципах публічності і прозорості, підвищення ефективності діяльності державних агентів на ринку аграрної продукції; застосуванню стимулів, включаючи субсидії, для збереження і сталого використання біорізноманіття; удосконалення системи кредитного забезпечення, розвитку підтримки страхування аграрних ризиків; забезпечення підтримки фермерських	передбачається: Стратегічний курс розвитку сектору за цілями: забезпечення стимулюючої та дорадчої аграрної політики (розвитку кластерів, ринку землі, малого та приватного підприємництва, органічне виробництво, детінізація, захист довкілля, сільські території); забезпечення гравців ринку якісною інфраструктурою (створення кредитної лінії для аграрних кооперативів; вироблення механізму для кредитування під заставу землі; зміцнення фінансової стійкості

придбання високопродуктивного поголів'я тварин, технічних засобів, новітнього обладнання; надання субсидій за продукцію малим і середнім суб'єктам; надання пріоритетності державної підтримки малим та середнім підприємствам; запровадження підтримки несільськогосподарських видів діяльності; посилення регулювальних властивостей оподаткування; запровадження раціональної системи земельних рентних платежів	господарств, малих і середніх виробників та створених ними кооперативів; сприяння створенню нових потужностей з виробництва та переробки продукції та модернізації існуючих; запровадження фінансових інструментів (аграрні розписки, ф'ючерсні і форвардні контракти); забезпечення виробників сучасними селекційними, племінними ресурсами та зростання потенціалу їх експорту; поліпшення інвестиційного клімату, сприяння залученню інвестицій	виробників; забезпечення розвитку аграрної освіти і науки; забезпечення розвитку інфраструктури зрощення; створення умов для забезпечення доступними матеріально-технічними ресурсами; збалансування виробництва високо- та низькомаржинальних продуктів для збільшення прибутковості; сприяння розвитку ринку для функціонування переробки; оптимізація системи збуту продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках
---	--	--

Джерело: Складено за даними нормативних документів [2; 3; 5].

Заходи фінансової складової державного регулювання у приведених стратегіях і концепції мають спільні риси, які розвиваються у часі. Так, заходи Стратегії-2020 передбачали вирішення проблем насамперед відходу від формування бюджетних видатків за принципами планової економіки та наближення їх до вимог законодавства СОТ. Концепція-2022 базується на досвіді реформування об'єктів і структури фінансування. Стратегія-2030 передбачає розробку Стратегічного курсу розвитку сектору за ключовими цілями, кожна з яких має свою цілісну структуру, аналіз позитивних та негативних сторін, а також індикатори стану аграрної економіки по досягненню заявлених цілей.

Станом на період адаптації та прийняття вимог СОТ щодо фінансової підтримки товаровиробників основні напрями та пріоритети державної підтримки носили характер заходів у відповідності до прийнятих зобов'язань та полягали у тому, щоб забезпечити підтримку [1, с. 12-15]: *основної діяльності* сільськогосподарських підприємств (виробництво продукції рослинництва і тваринництва, що забезпечують продовольчу безпеку країни); *інвестиційної діяльності* (відтворення ресурсного потенціалу до рівня, що забезпечує конкурентоспроможність; створення сучасної виробничої інфраструктури (меліоративних систем, підприємств з переробки та зберігання сільськогосподарської продукції, систем зв'язку, інтеграційних формувань за участю промислового, банківського капіталу, інституційних та індивідуальних інвесторів, нових виробництв на основі місцевих ресурсів і сировини); *інноваційного розвитку* галузі (селекції у рослинництві та тваринництві, впровадження сучасних технологій, підготовка кадрів для села, виробництво нових видів продукції та розширення їх асортименту, розвиток освіти й аграрної науки); *розвитку територій та аграрного ринку* (розвиток соціальної інфраструктури, створення умов для молоді на селі, будівництво транспортних комунікацій, розвиток інфраструктури аграрного ринку) тощо, що знайшло відображення у Стратегії-2020 та Концепції-2022.

Зв'язок визначених стратегічних цілей фінансового забезпечення розвитку аграрного сектору з напрямами та структурою чинних бюджетних програм фінансування проаналізуємо за даними табл. 2.

2. Структура фінансування видатків по Мінагрополітики України у 2021 році, тис. грн

Найменування видатків	План	Факт	Структура
РАЗОМ по Мінагрополітики	6 924 770,4	6 789 858,9	100,0
Фінансова підтримка сільгосптоваровиробників, з них:	4 665 000,0	4 664 975,3	68,71
Часткова компенсація вартості сільськогосподарської техніки	991 354,8	991 354,7	14,60
Фінансова підтримка шляхом здешевлення кредитів, в тому числі:	1 202 555,8	1 202 555,8	17,71
- погашення бюджетної кредиторської заборгованості	2 555,8	2 555,8	0,04
Надання фермерським господарствам підтримки застрахованих осіб	628,3	628,2	0,01
Відшкодування витрат від пошкодження посівів	107 910,5	107 910,5	1,59
Державна підтримка з розрахунку на одиницю оброблюваних угідь	50 000,0	50 000,0	0,74
Державна підтримка виробників картоплі	53 215,0	53 214,6	0,78
Державна підтримка на меліоровані землі	16 746,0	16 745,9	0,25
Державна підтримка розвитку тваринництва, з них:	1 609 573,0	1 609 572,9	23,71
- часткове відшкодування вартості племінних тварин,	527 497,5	527 497,5	7,77
- спеціальна бюджетна дотація за утримання козematок, вівцematок	50 000,0	50 000,0	0,74
- спеціальна бюджетна дотація за приріст поголів'я корів	100 000,0	100 000,0	1,47
- спеціальна бюджетна дотація за наявні бджолосім'ї	240 000,0	240 000,0	3,53
- часткове відшкодування вартості будівництва ферм	491 049,5	491 049,5	7,23
- компенсація будівництва ферм за рахунок банківських кредитів	17 360,0	17 359,9	0,26
Відшкодування будівництва підприємств із зберігання зерна	183 666,0	183 666,0	2,71

Фінансова підтримка розвитку садівництва	512 228,0	512 228,0	7,54
Фінансова підтримка розвитку фермерських господарств з них:	120 788,6	120 764,6	1,78
- спеціальна бюджетна дотація за утримання корів	57 635,0	57 635,0	0,85
- фінансова підтримка новостворених фермерських господарств	2 778,6	2 773,7	0,04
- бюджетна субсидія на 1 га оброблюваних угідь новоствореним	60 000,0	60 000,0	0,88

Джерело: Складено за даними Мінагрополітики України. URL: <https://minagro.gov.ua/ua/napryamki/finansova-politika/finansuvannya-z-derzhavnogo-byudzhetu/stan-finansuvannya-apk-u-2021-roci>

Оцінка відповідності наявних програм і структури свідчить, що переважну кількість заявлених стратегічних напрямів реалізовано через систему бюджетного фінансування. Фінансова підтримка агровиробників за переліченими напрямами у структурі видатків Мінагрополітики займає майже 70%, ще 24% припадає на підтримку тваринництва, 8% – на підтримку садівництва. На інші заходи передбачаються незначні обсяги фінансування, але сам факт їх наявності у бюджетних програмах має позитивний ефект. Законом Про державний бюджет на 2022 рік визначено напрями: підтримка тваринництва, фермерських господарств, органічної продукції, компенсація сільськогосподарської техніки, агрострахування, протидія засухам, розвиток зрошення, підтримка картоплярства, садівництва.

Сучасні підходи до підвищення ефективності процесів державного регулювання в частині фінансового забезпечення через заходи бюджетного фінансування лежать в площині розвитку вище перелічених заходів, але також їх розширення до цілей Стратегічного курсу Стратегії-2030: удосконалення чинної нормативно-правової бази для проведення стимулюючої та дорадчої аграрної політики; забезпечення гравців ринку якісною інфраструктурою (земля, зрошувальні системи, фінанси, освіта та наука, транспорт, потужності зберігання); створення умов для виробників щодо можливості забезпечення доступними матеріально-технічними ресурсами; збалансування виробництва високо- та низькомаржинальних продуктів для збільшення прибутковості сектору; сприяння розвитку та повноцінному забезпеченню ринку для функціонування переробки; оптимізація збуту продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках; забезпечення виробництва та експорту безпечної та здорової сільськогосподарської та харчової продукції. Зазначено також, що необхідно запроваджувати системність, прогнозованість, обґрунтованість та ефективність у формуванні та реалізації державної політики у сфері сільського господарства та розвитку села, забезпечити довіру та взаємодію держави, бізнесу та суспільства, посилити інституційну спроможність системи державного управління, покращити принципи та засоби моніторингу і оцінювання державної політики.

Це передбачає розроблення структурно-логічної моделі підвищення ефективності залучення та використання державних фінансових ресурсів на потреби галузі, які також вказано у Стратегії-2030, а саме: дотримання системності, належного обґрунтування та індикативних принципів у формуванні державної політики у сфері сільського господарства та розвитку села; підвищення рівня ефективності державних програм субсидування агропромислового сектору через забезпечення прозорості, адресності, доступності та ефективності підтримки, раціональне використання державних видатків на розвиток сільського господарства; розширення доступу до фінансів сільськогосподарських виробників через підвищення фінансової стійкості та доступу до фінансових ресурсів і послуг; діючих умов та інструментів залучення позикового капіталу, врахування особливостей малих та мікросуб'єктів господарювання, особливостей оборотності капіталу та соціального значення окремих підсекторів.

Фінансова підтримка агросектору полягає також в можливостях реалізації потенціалу новітніх технологій та впровадження інновацій, відповідності темпів оновлення технічного обладнання темпам розвитку виробництва, належних інструментів підвищення конкурентоспроможності, структурної перебудови та економічної стійкості малих виробників сільськогосподарської продукції, включаючи фізичних осіб та сімейні фермерські господарства. Необхідна ефективна система реєстрацій, дозволів та необтяжливе державне регулювання; підвищення інституційної спроможності, досконалої системи державного управління, кадрової політики та сучасного матеріально-технічного забезпечення для ефективного виконання функцій держави; оновлення сервісу надання послуг (сучасні ІТ-систем та технології, платформи та інтерфейси взаємодії між державою та бізнесом, досконалий механізм державного контролю).

Висновки. Дослідження фінансової складової державної підтримки агросектору дало змогу визначити, що підходи підвищення ефективності формування програм та використання коштів лежать у сфері їх відповідності соціально-економічним стратегіям розвитку України, які визначені нормативно-правовими документами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Дем'яненко М.Я. Національна система державної підтримки аграрного сектору в умовах членства України в СОТ. *Облік і фінанси АПК*. 2008. №3. С. 11-15.
2. Концепція Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2022 року, Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30.12.2015р. № 1437-р
3. Національна економічна стратегія до 2030 року. Постанова Кабінету Міністрів України від 3.03.2021 р. № 179
4. Радченко О.Д., Коваль Н.І., Іщенко Я.П., Стан та розвиток державної фінансової підтримки аграрного сектору України. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2021. № 2. С. 108-124.
5. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року / за ред. Ю.О. Лупенка, В.Я. Месель-Веселяка. Київ : ННЦ ІАЕ, 2012. 182 с.
6. Тулуш Л.Д., Радченко О.Д. Концептуалізація стратегії державної підтримки агросектору України у світлі євроінтеграції. *Сучасні тенденції розвитку фінансових та інноваційно-інвестиційних процесів в Україні*. Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції 12 березня 2021 року : збірник наукових праць [Електронний ресурс]. Вінниця: ВНТУ, 2021. С. 167-160.

Радченко Оксана Дмитрівна, кандидат економічних наук, старший науковий співробітник, доцент, провідний науковий співробітник відділу фінансово-кредитної та податкової політики Національний науковий центр "Інститут аграрної економіки", Київ, email: oxanarad@ukr.net

Radchenko Oksana D. - Ph.D. in Economics, Associate Professor, Leading researcher department of financial credit and tax policy, National Science Center «Institute of Agrarian Economics», Kyiv, email: oxanarad@ukr.net